Česká literární bilance Lutherova jubilejního roku

Ondřej Macek

A Survey of the Czech Literary Reaction to Luther's Anniversary Year. Although the Czech lands were "affected" by Lutheranism, and churches which profess the Augsburg Confession (1530) as their determining document have been active here without interruption since 1781, Czech readers were not particularly well equipped for the advent of Luther's year in 2017. There was a lack of translations of Luther's writings or of a modern biography of the reformer. In the survey in this article the author describes the Czech literary production relating to Martin Luther that has come out of the anniversary year. He presents the various original studies, translations, and popular monographs that have recently come into the hands of Czech readers. And in conclusion he notes that for the first time those who can read Czech have sufficient opportunities to become familiar with Luther's life story and basic thinking. For example, works translated into Czech include Albrecht Beutel's monograph, a whole series of shorter writings by Luther, letters, prayers, and in particular the fundamental work De servo arbitrio; a Roman Catholic reflection from the pen of Walter Kasper has been published; and teachers at the Protestant Theological Faculty of Charles University have contributed several scholarly studies.

Keywords: books, studies, translations, survey, review.

Ačkoliv byly české země „zasaženy" luterstvím a od roku 1781 zde již bez přerušení pracují církve, které se k Augsburské konfesi (1530) hlásí jako k určujícímu dokumentu, nevstupovali zdejší čtenáři do lutherovského roku 2017 nijak zvláště vybaveni. V předbělohorském období bylo přeloženo několik Lutherových traktátů a *Menší katechismus*. Po Toleranci se ovšem situace o mnoho nezměnila, ba nevznikl ani reprezentativní výbor Lutherových spisů. Ostatně moderní převod *Knihy svornosti* je teprve dvanáct let starý.[1] Podobně nevelký výběr měl český čtenář, který se chtěl seznámit se životem a theologií samotného reformátora. Sáhnout vlastně

[1] *Kniha svornosti. Symbolické čili vyznavačské spisy evangelických církví Augsburské konfese*, Praha: Kalich, 2006.

mohl jen po knihách Amedea Molnára (1923–1990)[2] a k překladu monografie římskokatolického bohoslovce Otto Hermanna Peshe (1931–2014).[3] V nedávné době pak o několika lutherovských speciálních tématech pojednal Martin Wernisch (1962).[4]

Po roce 2017 je situace o mnoho lepší, byť ji ovšem ještě nelze považovat za zcela uspokojující.

První soudobou monografií o Lutherovi se stal překlad práce münsterského církevního historika Albrechta Beutela (1957).[5] Ne příliš rozsáhlá práce nabízí základní přehled o reformátorově životě a díle, včetně náhledu do proměnlivých dějin jeho „zobrazování". Spíše popularizační a čtivá kniha pro „školu, faru i dům" seznámí se všemi důležitými tématy Lutherova myšlení i s hlavními daty jeho života na úrovni současného lutherovského bádání; samozřejmostí je dnes nezamlčovat stinné stránky rodáka z Eislebenu.

Nakladatelství Vyšehrad nabídlo antologii kratších Lutherových děl,[6] přičemž částečně navázalo na dva výbory vydané Lutherovou společností, ze kterých bylo několik textů rovněž převzato.[7] Jedná se o průřez řadou témat reformátorova díla (odpustky, umírání, manželství, svátosti, večeře Páně ad.) – od rané „Předmluvy" k *Theologia Deutsch* (1516 a 1518) po spisek „starého Luthera" *Napomenutí k modlitbě proti Turkovi* (1541), včetně několika prací z biblistiky, vlastního oboru wittenberského profesora. Významným činí tento výběr i takřka stostránkový úvod Martina Wernische k jednotlivým textům, jehož do jisté míry lze užít také jako nástinu Lutherovy theologie.

Poprvé vyšel v českých zemích soubor zahrnující v jednom svazku *Menší* a *Větší katechismus*, byť jde o revizi překladu obsažených v *Knize*

---

[2] Amedeo Molnár, *Na rozhraní věků. Cesty reformace: Jan Hus, Bedřich ze Strážnice, Ivan Stojkovič, Martin Luther, Huldrych Zwingli, Jan Calvin*, Praha: Vyšehrad, 1985; *Pohyb teologického myšlení. Přehledné dějiny dogmatu*, Praha: Kalich, 1982.

[3] Otto Hermann Pesh, *Cesty k Lutherovi*, Brno: CDK, 1999.

[4] Martin Wernisch, *Politické myšlení evropské reformace*, Praha: Vyšehrad, 2011; *Mystika a reformace. Theologia Deutsch – text a dějinný kontext*, Praha: Vyšehrad, 2007.

[5] Albrecht Beutel, *Martin Luther. Uvedení do života, díla a odkazu*, Praha: Kalich, 2017 (přeložili Petr Gallus a Ondřej Macek).

[6] Martin Luther, *Výbor z díla*, Praha: Vyšehrad, 2017 (uspořádal Martin Žemla; úvodní studií opatřil Martin Wernisch; přeložili Ondřej Macek, Hana Volná, Pavel Moskala, Filip Outrata, Dan Török, Ruth J. Weiniger, Martin Wernisch, Martin Žemla).

[7] Martin Luther, *Kdybych měl nekonečně světů... Výbor z díla I*, Praha: Lutherova společnost, 2008; *Je jeden veliký kopec... Výbor z díla II*, Praha: Lutherova společnost, 2010 (přeložili Ondřej Macek, Hana Volná).

svornosti (2006).[8] V roce 1537 označil Luther *Větší katechismu* spolu s latinským spisem *De servo arbitrio* za texty, které je schopen ze své rozsáhlé literární produkce „akceptovat". Původně pastoračně katechetická díla byla v roce 1580 zařazena do vyznavačského korpusu luterských církví a stala se tak vlastně dogmatickým kompendiem. I když *Větší katechismus* žánrově osciluje mezi kázáním a traktátem, nabízí tento svazek jakousi Lutherovu theologickou sumu, která zároveň dává okusit jeho jazyk, vyjadřování i živost a bytostnost, se kterými dělal theologii.

Ono druhé dílo, které sám reformátor nadřadil ostatním, přeložili Ivana Kultová a Martin Wernisch. Vyjít by mělo v nejbližší době pod názvem *O zotročené vůli* v nakladatelství Poutníkova četba, které sídlí v Žandově u Ústí nad Labem. Kniha z prosince 1525 vznikla jako odpověď na Erasmův spis *De libero arbitrio*. Holandský humanista byl v podstatě dotlačen k tomu, aby formuloval své stanovisko k reformaci, což nakonec v září 1524 učinil nad tématem svobody lidské vůle. Luther je ve své polemice přijal a sepsal vrcholné dílo o vztahu člověka k Bohu a Bohu k člověku.

V roce 2017 vyšly i tři žánrově specifické výbory: z takřka třech tisícovek Lutherových listů jich editoři vybrali 38 z let 1507–1546.[9] A jak napovídá již název *Dopisy blízkým*, soustředili se na většinou osobní korespondenci určenou přátelům, manželce, synovi, rodičům. Výjimku tvoří např. dopis Českým bratřím zaslaný do Litomyšle o obtížích s vydáváním *Apologia verae doctrinae*. Čtenáři se tak nabízí jakési velmi lidské a osobní seznámení s Lutherem. V druhém vydání vyšly Lutherovy modlitby uvedené *Radou pro dobrého přítele* z roku 1535,[10] knížka nabízející reformátorovy liturgické texty i různé modlitební vzdechy z listů, kázání a knih. Rozsáhlou závěrečnou studii *Modlitba Martina Luthera* z prvního vydání nahradil snad uživatelsky srozumitelnější a kratší text *Spiritualita Martina Luthera* od překladatele a editora svazku. Pod názvem *Bůh je rozpálená pec plná lásky* vyšel překlad několika desítek citátů z Lutherova díla.[11] Knížečka se snaží v omezené míře nabídnout vhled do Lutherova myšlenkového světa. Jednotlivé výroky jsou řazeny abecedně od almužny přes nejrozsáhlejšího křesťana po život. Výrok, který dal souboru název, pochází ze sedmého kázání v týdnu od neděle Invocavit, tedy z 15. března 1522.

---

8 Martin Luther, *Menší a Větší katechismus*, Praha: Kalich, 2017 (přeložil Ondřej Macek).

9 Martin Luther, *Dopisy blízkým*, Praha: Biblion, 2017 (přeložili Alexandr Flek, Pavel Moskala, Mikuláš Vymětal, Tomáš Živný).

10 Martin Luther, *Jak se modlit. Rada pro dobrého přítele. Modlitby*, 1. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2009. 2. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2017 (přeložil Ondřej Macek).

11 Martin Luther, *Bůh je rozpálená pec plná lásky*, Praha: Kalich, 2017 (uspořádal Ondřej Macek, přeložili Petr Gallus, Ondřej Kolář, Ondřej Macek, Jan Zámečník).

Rok 2017 přinesl i tři knížky věnované různým způsobem theologii Martina Luthera. Všechny tři spojuje zájem o dialog. Původem protestantský bohoslovec Jaroslav Vokoun (1956) napsal knihu „přednostně pro katolického čtenáře",[12] římskokatolický kardinál a někdejší předseda Papežské rady pro jednotu křesťanů Walter Kasper (1933) pojednal Luthera v ekumenické perspektivě[13] a římskokatolická kněz, respektive vedoucí katedry Kulturních a náboženských studií na hradecké univerzitě Tomáš Petráček (1972) se věnoval zejména dopadům Lutherovy reformace.[14] Vokoun ovlivněn tezemi Volkera Leppina pojímá Luthera jako „finále středověké zbožnosti" a v jednotlivých kapitolách se věnuje kořenům reformátorovy theologie a spirituality (zejména Augustinovi, Bernardovi z Clairvaux), mystice, eucharistii, bohoslužbě, výkladu Písma, ale také jeho pojetí mnišství. Kniha sice končí stručným přehledem proměn římskokatolického obrazu Luthera, ale sám autor za její vyvrcholení považuje kapitoly věnované Marii, respektive jejímu chvalozpěvu. O svátku Navštívení Marie Luther kázal pravidelně až do konce života. Blízký spolupracovník současného papeže Walter Kasper ve své útlé knize shrnuje proměny římskokatolické recepce Luthera, podtrhuje Lutherův zájem církev reformovat, obrodit, nikoli založit vlastní instituci, a nakonec vyzývá ke společnému svědectví rozděleného křesťanstva o božím hojivém milosrdenství. Petráček se věnuje dopadům reformace (promarněné úsilí o reformu a vznik konfesí, vznik laického státu, toleranci), zároveň tím, že úvodem přispěl Václav Malý a doslovem Karel Skalický, nabízí publikace pohled tří generací českých římskokatolických bohoslovců na Luthera.

Pražská Lutherova společnost vydala sborník *Kontexty Lutherovy reformace* čeští, slovenští a anglicky píšící autoři v něm otevírají poměrně širokou paletu témat. Od Lutherovy christologie, přes motiv Deus Ludens až po rozsáhlou studii o postojích Josepha Ratzingera k německému reformátorovi či popis Lutherova sporu s Zwinglim.[15]

Učitelé ETF UK v Praze (Petr Pokorný, Jan Roskovec, Jiří Mrázek, Jan Štefan, Peter C. A. Morée) se svými příspěvky účastnili theologické konference Evanjelickej církve augsburského vyznania, která proběhla na

[12] Jaroslav Vokoun, *Luther. Finále středověké zbožnosti*, Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2017.

[13] Walter Kasper, *Martin Luther. Ekumenická perspektiva*, Praha: Vyšehrad, 2017.

[14] Tomáš Petráček, *Západ a jeho víra. 9,5 teze k dopadům Lutherovy reformace*, Praha: Vyšehrad, 2017.

[15] Biela, Adriána – Bužek, Radomír – Žák, Ľubomír (ed.) *Kontexty Lutherovy reformace.* Praha: Lutherova společnost, 2017.

podzimu roku 2016. Sborník s jejich texty vyšel v roce 2017.[16] Lze v něm najít kupříkladu studie o Lutherově tezi *sola scriptura*, o ospravedlnění i o Lutherově recepci Jana Husa. A odborná konference s českou účastí se konala v roce 2017 i na bratislavské evangelické theologické fakultě. Almanach z ní ovšem ještě nevyšel.

Na okraj zmiňme dvě popularizační knihy: manželství Kathariny a Martina Lutherových platilo kdysi za evangelický vzor života na faře a Katharina sama za příklad pokorné paní farářové. Naproti tomu je dnes zájem představit Katharinu von Bora jako emancipovanou a do jisté míry nezávislou a velmi podnikavou osobnost. Takto ji líčí i román středoškolské profesorky Urschuly Koch vydaný a přeložený Markem E. Světlíkem.[17] Nakladatelství Kalich v rámci své řady čtyř lutherovských publikací pamatovalo i na děti. Kniha *O bouřce, Bibli a Martinu Luherovi* je katechetickým pokusem přiblížit reformátorův život ale i theologii mladším čtenářům, v závěru je kniha doplněna kapitolou nápadů na aktivity, které mají muže z Wittenbergu školákům i zplastičtit.[18]

V Husitském muzeu v Táboře se konala výstava *Labuť, husa a církev*, ze které vyšel pozornosti hodný katalog.[19]

A úplně na závěr tohoto stručného přehledu bych rád ještě poukázal na několik významnějších textů, které vyšly během jubilejního roku v periodikách. Brněnská klasická filoložka Jana Nechutová (1936) nově přeložila pro časopis *Theologia vitae* Lutherových 95 tezí z 31. října 1517 a pro *Křesťanskou revue* pak poprvé do češtiny převedla Lutherův list magdeburskému a mohučskému arcibiskupu Albrechtu Braniborskému,[20] jehož přílohou teze původně byly. Lutherovi ostatně bylo věnováno celé číslo odborného časopisu *Sdružení evangelikálních teologů*. Svými články do něj přispěli Jaroslav Vokoun („Lutherova cesta od teologie rozumu k teologii srdce"), David Beňa („Jasnost Písma podle Martina Luthera") a Ondřej Macek

---

16 Miloš Klátik (ed.), *Reformácia. Teologická konferencia Evanjelickej církvi augsburského vyznania na Slovensku 2016. Kúpele Lúčky 19.–21. októbra 2016*, Liptovský Mikuláš: Tranoscius, 2017.

17 Ursula Koch, *Růže ve sněhu. Kateřina Lutherová, rozená z Bory, manželka reformátora Martina Luthera. Žena, která se odvážila vést vlastní život*, Praha: M.E.E.S., 2017.

18 Lydie Férová, Ondřej Macek, Lenka Ridzoňová, *O bouřce, Bibli a Martinu Luthervi*, Praha: Kalich, 2017.

19 Jan Kalivoda, Jakub Smrčka, Blanka Zilynská, *Labuť, husa a církev. Martin Luther a Jan Hus v duchovním odkazu Evropy = Schwan, Gans und Kirche. Martin Luther und Jan Hus im geistlichen Vermächtnis Europas = Swan, Goose and the Church. Martin Luther and Jan Hus in spiritual legacy of Europe*, Tábor: Husitské muzeum v Táboře, 2017.

20 *Křesťanská revue* 84/5 (2017), dostupné na http://www.krestanskarevue.cz/Lutheruv-dopis-arcibiskupu-Albrechtovi-z-31-rijna-1517-Preklad-a-komentar-Jana-Nechutova.html (26. února 2018).

(„Několik poznámek k Lutherově pastorační praxi“).[21] KTF UK věnovala Lutherově výročí část čísla *Acta Universitatis Carolinae Theologica*, kde lze najít několik studií zejména opět k ekumenickému dialogu mezi luterským svazem a římskokatolickou církví.[22] V *Teologické reflexi* vychází text Jana Štefana „Pět set let a jeden den poté“.[23] Jedná se o kázání či meditaci s poznámkovým aparátem nad několika Lutherovými tezemi, které zveřejnil v předvečer Svátku všech svatých. A nyní drží čtenář v rukách Lutherovi věnované číslo *Studií a textů*.

Jak naznačeno, český dluh Lutherovi byl během uplynulého roku poměrně dobře splacen, byť pořád platí, že by si zdejší čtenáři obsáhlejší biografii, theologii i překlad ještě alespoň ještě několika jeho zásadních textů zasloužili. Leč to je věc perspektivy sklenice poloprázdné či poloplné…

[21] *Theologia vitae* 6/1–2 (2016); vyšlo v listopadu 2017 v Praze.
[22] *Acta Universitatis Carolinae Theologica* 7/ 1 (2017), Reforma církve: 500 let po Lutherovi.
[23] *Teologická reflexe* 23/2 (2017); vyjde v roce 2018 v Praze.